

Op Sociëteit Standvastigheid na is het de oudste vereniging van Delft: Vrijmetselaarsloge 'Silentium'. Op 7 april viert ze haar 225-jarig bestaan. Een goede aanleiding voor een gesprek met drie vooraanstaande leden: Rob Dekker, Maurice Steenstra en Henk van der Stelt.

Loge Silentium: je eigen weg naar de waarheid zoeken

THEO THOMASSEN

De Vrijmetselarij heeft haar wortels in de Verlichting en de idealen van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkwaardigheid, broederlijkheid, tolerantie en menselijkheid. De nadruk ligt op persoonlijke ontwikkeling: ieder lid moet als zelfstandig mens, verantwoordelijk voor zijn eigen daden, zijn eigen weg naar de waarheid zoeken.

Henk van der Stelt studeerde sociologie in Leiden, hield zich als beleidsmedewerker bezig met vraagstukken als arbeidsongeschiktheid en arbeidsmarkt en verhuisde voor de liefde naar Delft. Buiten het netwerk van zijn vrouwkende hij daar niemand. Omdat hij een eigen plek wilde vinden, zocht hij contact met Silentium. Daar kwam hij mensen tegen die niet dogmatisch waren en open stonden voor andersdenkenden. Dat trok hem erg aan. In 2014 werd hij ingewijd.

Hij vertelt over de geschiedenis van de loge, die hij grondig heeft bestudeerd. De vrijmetselarij in Delft vindt zijn oorsprong bij de patriotten. Zij richtten in 1783 het vrijkorps en exercitiegenootschap 'Tot herstel der Delftsche Schutterij voor Vrijheid en Vaderland' op. In 1787, het jaar waarin de prinsgezinden weer aan de macht kwamen, waken ze uit naar Duinkerken, waar ze in aanraking kwamen met de vrijmetselarij. Die bood hun de mogelijkheid om in

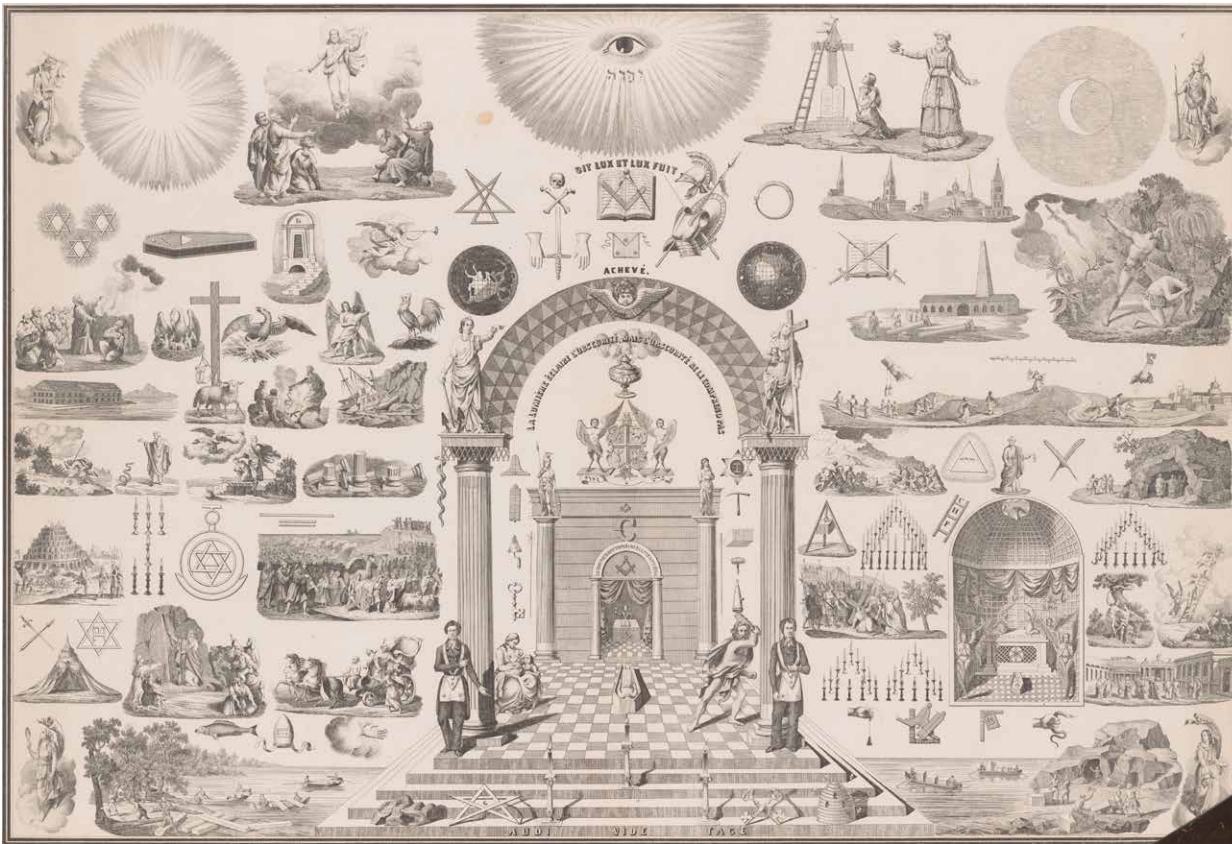
↑ Rob Dekker en Henk van der Stelt in de recent verbouwde tempel van Loge Silentium aan de Choorstraat. (foto Marco Zwinkels)

alle beslotenheid bij elkaar te komen. In 1789 richtte een aantal van hen een eigen loge op die ze 'Les Vrais Bataves' noemden en die in 1795, toen ze uit hun ballingschap terugkeerden, in Den Haag tot 'De Waare Bataven' werd omgedoopt.

Zes jaar later stichtten de Delftse leden een eigen loge in Delft. Omdat de patriottische vrijheidsidealen ook in de Bataafse Republiek in het gedrang gekomen waren, noemden ze haar 'Silentium', wat stilte en inkeer betekent. Het waren in de eerste decennia vooral voormalige patriotten, leden van de Waalse kerk, remonstranten, leden van de interconfessionele geloofsgemeenschap Christo Sacrum en officieren van het garnizoen die in Silentium een ontmoetingsplek vonden.

HUISVESTING EN INRICHTING

Van der Stelt is ook goed op de hoogte van het erfgoed van de loge. Als lid van de werkgroep Achter de Gevels van Delft heeft hij de geschiedenis uitgezocht van het pand Choorstraat 16 en 16a dat de loge sinds 1893 in eigendom heeft. Dat pand grenst aan het pand waar de loge in de eerste tien jaar van haar bestaan was gevestigd en waar nu restaurant De Botanica zit. In de tussenliggende periode kwamen de leden van de loge bij elkaar op

Verwersdijk 6, Hippolytusbuurt 23 en in verschillende lokalen in de toenmalige Stadsdoelen aan de Verwersdijk.

Behalve de winkelhaak en de passer boven de deur zie ik aanvankelijk niet veel wat mij aan de vrijmetselarij doet denken. Maar het is er wel degelijk: er is een rituele ruimte, die de tempel wordt genoemd, met speciaal meubilair. Er hangen zinnebeeldige prenten en de portretten van voor-
aanstaande leden aan de muren. En in de voorhof (de benedenzaal) hangt het portret van de koning, wat de erkenning symboliseert van het hoogste democratische gezag. Er is hier in de loop van de tijd wel heel wat veranderd. De tempel, oorspronkelijk in Biedermeierstijl, is in 1934 door Jan Wils verbouwd, tijdens de bezetting vernietigd en

↑ Allegorie op de Vrijmetselarij, negentiende-eeuwse prent door Johannes Hendrikus Morriën. (RMA RP-P-1939-914)

➤ Album met ruim honderd portretfoto's van leden van Loge Silentium, ca. 1880. (SAD 122141)

← Leden van de loge, met onder andere A.J. Hoekwater, H.C. Humme, Raden Mas Ismangoen en C.H. van der Mandele. (SAD 122141)

daarna nog vier keer vernieuwd. De laatste renovatie is kortgeleden voltooid.

Rob Dekker was de drijvende kracht achter de recente verbouwing. Hij heeft sinds zijn pensionering bijna onafgebroken aan de tempel gewerkt. Voordien werkte hij bij Cargill, een bedrijf in oliën en vetten. In 2008 is hij ingewijd. 'Is dat iets voor jou?' hadden ze gevraagd. Dat bleek inderdaad het geval. Vooral de zelfontwikkeling, de verdieping en de reflectie spraken hem aan. Hij heeft intussen verschillende functies gehad, ook die van voorzittend meester (voorzitter).

SYMBOOLTAAL: MATERIEEL EN IMMATERIEEL ERFGOED

Het erfgoed van de loge is vooral immaterieel. Het zit niet alleen in het gebouw en de vele attributen, maar vooral in de ceremonieën, de rituelen en de symbooltaal die daar betekenis aan geven.

Maurice Steenstra is de huidige voorzitter. Hij werd in 2010 ingewijd, maar had al vanaf zijn jeugd mensen om hem heen die vrijmetselaar waren. Wat hem altijd heeft aangesproken is hun houding: goed luisteren en niet oordelen. Hij is uitvoerder in de bouw en probeert die houding ook op zijn werk aan te nemen, wat daar niet zo gebruikelijk is.

↑ Choorstraat 16 met de passer en winkelhaak in het bovenlicht, 2021. (foto Rien Koster, SAD 286467)

Hij is erg in kathedralen geïnteresseerd. Die zitten vol symboliek. Symbolen kunnen meer uitdrukken dan gewone taal, vindt hij. In de vrijmetselarij zijn kleding, attributen en rituelen symbolen van bepaalde kernwaarden. Je moet je als vrijmetselaar die symbolen eigen maken, de betekenis ervan ontdekken, er een eigen interpretatie aan geven; je kunt ze alleen in hun context begrijpen. Hij ziet die zoektocht als een individuele reis.

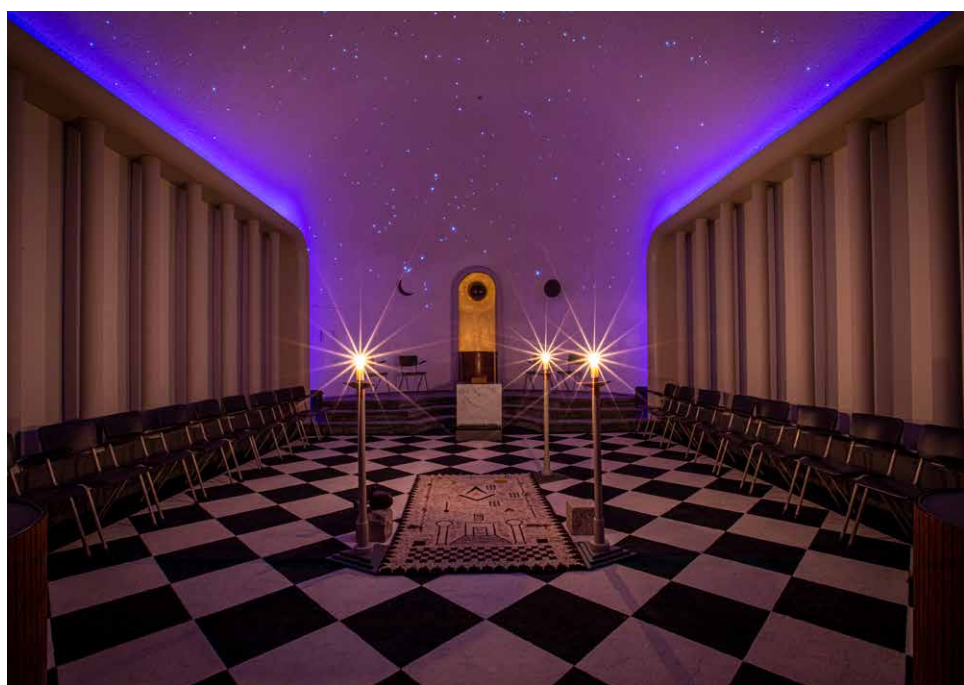
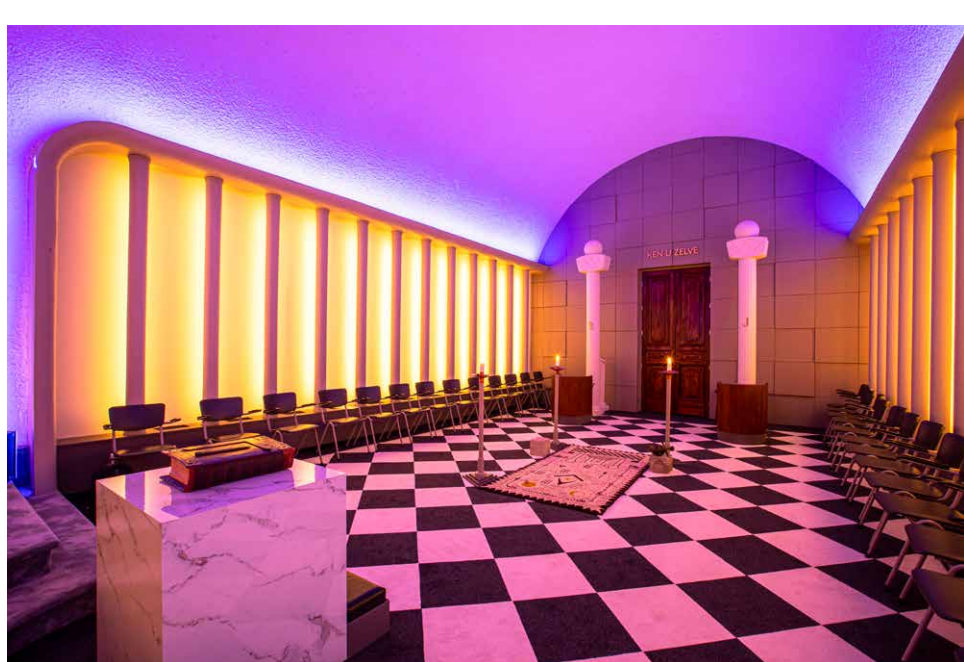
De symbooltaal bestaat uit gereedschappen uit het bouwvak, verwijzingen naar de Tempel van Salomo uit het Oude Testament, het leerling-, gezel- en meestermodel van de gilden en ontleningen aan de klassieke oudheid, de natuur, het Oude Egypte. Een *invented tradition* uit de begintijd, als alternatief voor de rituelen van de katholieke kerk om de eigen identiteit te helpen legitimeren.

GEHEIMHOUDING

Een vrijmetselaarsloge is een inwijdingsgenootschap. Als je er alles van wilt weten moet je alle graden doorlopen: leerling, gezel en meester. De rituelen zijn geheim. Alleen de leden van de graad waar je naartoe gaat weten hoe je aan de toegangseisen kunt voldoen.

Die geheimhouding dateert uit de tijd waarin vrijmetselaars werden vervolgd door autoritaire regimes en aanhangers van universele ideologieën: nationaalsocialisten, communisten, sociaaldemocraten en rooms-katholieken. Die hadden met vrijdenkers niet veel op. In de Tweede Wereldoorlog werd de vrijmetselarij meteen verboden. De loge in de Choorstraat werd het NSB-hoofdkwartier.

Echte geheimhouding is nu niet meer nodig. Nog steeds is het rooms-katholieken verboden lid te worden, maar als ze het wel doen worden ze door de kerk niet meer vervolgd. Vrijmetselaars vond je niet lang geleden zelfs onder de Zuid-Amerikaanse vrijheidsstrijders en onder de aanhangers van Castro op Cuba, zegt Van der Stelt. Maar de betrekkelijke geslotenheid van de vrijmetselarij

↑↑ Tempelzaal met boven de poort 'Ken u zelve' en op de marmere kubus ook weer een passer en winkelhaak. (foto Marco Zwinkels)

↑ Het plafond van de tempel beeldt de sterrenhemel van 7 april 1801 uit, de dag van de oprichting van Loge Silentium. (foto Marco Zwinkels)

geeft nog altijd aanleiding tot een vijandelijke houding, verdachtmakingen en complottheorieën.

225 JAAR PERSOONLIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Kenmerken van de vrijmetselarij zijn verdraagzaamheid, wederzijds respect en het toelaten van meer dan één waarheid. Het einddoel is het scheppen van een betere mens als onderdeel van een betere samenleving in het hier en nu. De leden van de loge proberen vandaag een betere versie te maken van wie ze gisteren waren. Maar hoe heeft de loge in de afgelopen 225 jaar verbetering gebracht in de Delftse samenleving? Charitas speelde in de loge aanvankelijk een belangrijke rol, zegt Van der Stelt. Zo heeft ze lange tijd onvermogen ouders financieel ondersteund bij het aanschaffen van schoolboeken. Maar de tijden zijn veranderd.

Leven en dood

RENÉ DINGS

Toen het in 1829 in Nederland verboden werd om overledenen in kerken te begraven, legde de gemeente Delft ten noorden van de stad een begraafplaats aan in het Kalverbos. Die plaats begon een jaar of zestig later vol te raken en dus moest de gemeente op zoek naar een nieuwe plek. Drie Delftse ondernemers boden hulp: in 1868 stichtten zij op het grondgebied van de gemeente Vrijenban midden tussen de weilanden een particuliere begraafplaats die ze Jaffa noemden. Voor toegang tot deze begraafplaats werd de oprijlaan vanaf de Rotterdamseweg aangelegd die al snel Jaffalaan ging heten. In 1874 werd het een gemeentelijke begraafplaats.

De namen van de begraafplaats en de laan verwijzen naar de eeuwenoude havenstad in Israël die tegenwoordig onderdeel is van Tel Aviv. Jaffa was een belangrijke haven in de tijd van de kruistochten, maar ook bij pelgrimstochten naar het Heilige Land in de eeuwen daarna speelde de havenstad een grote rol. Na een barre tocht over zee die vele weken kon duren waren de pelgrims natuurlijk blij als ze Jaffa bereikten, hun toegangspoort tot het Heilige Land. Die blij gedachte is vast de reden dat er eeuwen geleden ook her en der buitenplaatsen naar Jaffa werden genoemd, zoals in Utrecht en Rotterdam. Daar liggen nu ook straten waarvan de namen naar Jaffa verwijzen.

Maar waarom zou je een begraafplaats naar Jaffa noemen? De zeereis naar Jaffa was een helse tocht met veel ongemakken en kwellingen. Met het gebrek aan hygiëne, allerlei nare ziektes en de onstuimige zee was het een flinke uitputtingsslag. Jaffa ging daarvoor voor veel mensen symbool staan voor uitputting en dood. Er ontstond zelfs een uitdrukking 'naar Jaffa gaan', wat flauwvallen maar ook sterven of de dood vinden kon betekenen. Een toepasselijke naam voor een begraafplaats.

Wees maar voorzichtig als je naar Jaffa gaat.

René Dings is lid van de straatnaamcommissie

De Jaffalaan, nog met de hoge bomen van de oprijlaan, 1961. (foto Van der Reijken, SAD 38789)

Dit soort projecten doet de loge niet meer. In de verzorgingsstaat heeft de overheid veel zorgtaken overgenomen en op maatschappelijk gebied zijn er ook volop particuliere initiatieven. Leden van de loge doen wel degelijk hun best om de maatschappij beter te maken, maar niet in georganiseerd verband.

'DE ORDE LAAT DE VROUW NIET TOT DE ARBEID TOE'

Silentium valt onder de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden, die alleen mannen toelaat als lid. Vrouwen die in Delft tot de vrijmetselarij willen toetreden, kunnen lid worden van de gemengde loges die in hetzelfde pand in de Voorstraat zijn gehuisvest. In 1960 werd 'Catena Aurea' opgericht, een loge voor uitsluitend vrouwen, die 'weefsters' werden genoemd, maar die loge is in 2021 opgeheven.

Een loge met alleen mannen was voor Steenstra een bewuste keuze. Hij voelt zich daar meer thuis dan bij een gemengde loge als 'Delta', waar zijn vrouw lid van is. Ook Dekker en Van der Stelt hebben geen behoefte aan een vrouwelijke component binnen hun loge. Vrouwen brengen een andere energie en een andere sfeer. Met mannen onder elkaar kun je je makkelijker open en kwetsbaar opstellen, vinden ze. Gemengde loges voeren de rituelen ook anders uit. Daar hebben ze overigens niets op tegen. 'Als je niet in een exclusief mannengezelschap wilt zitten, staat het je vrij om je bij een gemengde loge aan te sluiten', zegt Van der Stelt. 'We erkennen elkaar als gelijkwaardig'.

BEZOEK AAN DE TEMPEL

We gaan met zijn vieren de trap op naar de tempel. Rob Dekker leidt mij rond. Hij is zichtbaar trots op zijn werk. Bij de inrichting en aankleding zijn alle rituele attributen en symbolen gehandhaafd. Bij de poort staat een soort paraplu met zwaarden, die bij de binnenkomst van hoog bezoek als een 'stalen gewelf' boven het hoofd van de eregast kunnen worden geheven. Boven de poort staat de leus 'Ken U Zelve', die verwijst naar dezelfde spreuk boven de Apollo-tempel (het Orakel) in Delphi. De vloer is zwart-wit geblokt. De gewelfde hemel van azuur is voorzien van 1400 lichtpuntjes die samen de sterrenhemel van 7 april 1801 20.00 uur te Delft uitbeelden. Op de wanden staan dierenriemtekens, de zon en de maan. Er staan twee kolommen, twee halfronde tafeltjes voor de 'Opzieners' en op een marmeren kubus een bijbel met passer en winkelhaak. De troon van de voorzitter staat aan de oostelijke wand met een tafeltje met kandelaar ervoor. Als Dekker aan een paar knoppen draait wordt de ruimte met zachte en steeds wisselende kleuren verlicht.

In april en mei wordt hier het 225-jarig bestaan gevierd. Net als in 1976 spelen zo'n vijftig leden dan de installatieplechtigheid van de loge in 1802 na. Natuurlijk in rokkostuums en met het leren voorschoot.

Theo Thomassen is historicus